

Zašto su danas važni nedržavni akteri u međunarodnom pravu?

Mihajlo Vučić (ur.), *Nedržavni akteri u međunarodnom pravu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2020, 344 str.

Države su dugo vremena smatrane za jedine aktere u okviru međunarodno-pravnog poretka. Pod pritiskom savremenih tendencija u međunarodnim odnosima došlo je do evolucije u pravnim shvatanjima i sve snažnijih rasprava o novim akterima u međunarodnom poretku. Tako sve veću ulogu dobijaju osim država i različiti drugi akteri, počevši od međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija, multinacionalnih kompanija do raznih privatnih oružanih grupa. Nedržavni subjekti iz više razloga imaju još uvek nedefinisan status u međunarodnom pravu. Upravo ovom problematikom se kroz jedanaest članaka bavi zbornik radova *Nedržavni akteri u međunarodnom pravu*, u izdanju Instituta za međunarodnu politiku i privredu, koji je uredio dr Mihajlo Vučić.

U prvom delu zbornika naglašeno je pitanje definicije različitih aktera koji imaju određeni stepen subjektiviteta i problem kako ih podvesti pod generičan pojam nedržavnih aktera u međunarodnom pravu. U ovom delu se ukazuje da su nedržavni akteri neophodni sastojak ljudskih zajednica, te da iz tog razloga upravo i proizilazi legitimnost njihovog postojanja, ali je primetno da tendencija porasta nedržavnih aktera u međunarodnim odnosima izaziva i konstantne kritike. Pozitivizam kao teorijski pristup predstavlja jednu od glavnih prepreka adekvatnom sagledavanju ovog značajnog pitanja. Aktualizaciji dodatno doprinosi i stalni rast značaja nedržavnih aktera u praksi. Delovanje nedržavnih aktera u međunarodnom poretku sagledava se kroz prizmu njihove mogućnosti da stvaraju pravne norme ili učestvuju u njihovom stvaranju, kao i njihove sposobnosti da budu nosioci prava i obaveza u međunarodno-pravnom smislu. U posebnom delu zbornika se analizira narastajuća tendencija upotrebe sile u međunarodnim odnosima sa nedržavnim akterima. Ova analiza dobija na značaju ako se razmatra mogućnost upotrebe prava nedržavnih aktera na samoodbranu, s obzirom da se ono ne predviđa Poveljom Ujedinjenih nacija. Ako imamo u vidu narastajući transnacionalni terorizam u svetu moglo bi se zaključiti da je moguće koristiti pravo na samoodbranu i protiv

nedržavnih aktera budući da Povelja Ujedinjenih nacija ne precizira iz kojih sve izvora može pretiti opasnost.

U pravnoj teoriji postoje brojne podele između aktera međunarodnog prava, jedna od najčešćih i najznačajnijih podela jeste na međunarodne aktere sa delimičnom i potpunom pravnom ličnošću. Dok se države smatraju originarnim subjektom koji ima potpuni pravni subjektivitet drugi akteri uključujući i međunarodne organizacije imaju samo određene elemente subjektiviteta. Međutim, primetno je da Ujedinjene nacije, kao međunarodna organizacija usled svoje univerzalnosti, polako poprima elemente potpunog subjektiviteta. Upravo analizirajući pravni subjektivitet Ujedinjenih nacija, zbornik ukazuje na ulogu međunarodnih organizacija u međunarodnim odnosima. Posebna pažnja posvećuje se istorijskom razvoju međunarodnih organizacija počevši od specijalizovanih organizacija do Društva naroda, kao prve univerzalne organizacije tog tipa. Ukazuje se na sve nedostatke Društva naroda, što je dovelo do stvaranja Ujedinjenih nacija kao organizacije od koje se očekivalo da će na efikasniji način odgovoriti izazovima kolektivne bezbednosti. Ipak, zaključuje se da, koliko god bile značajna i samostalna organizacija, Ujedinjene nacije predstavljaju samo odraz volje država članica.

Pitanje subjektiviteta drugih nedržavnih aktera, poput multinacionalnih i transnacionalnih kompanija kao i nevladinih organizacija i pojedinca, izaziva brojne kontroverze. Poglavlja u kojima se raspravlja o ovim pitanjima zaslužuju posebnu pažnju pošto nude šira teorijska razmatranja. U ovom delu zbornika pruža se jasno razgraničenje između multinacionalnih i transnacionalnih organizacija, što je vrlo bitno imajući u vidu veoma retke i nejasne definicije ovih međunarodnih aktera u stručnoj literaturi. Precizno definisanje ovih aktera je neophodno pošto su multinacionalne kompanije najznačajniji davaoci investicija baziranih na znanju, inženjeringu, marketingu i finansijskim uslugama i da je njihov doprinos nemerljiv za međunarodnu trgovinu. Kao primer za opravdanje subjektiviteta multinacionalnih kompanija u međunarodnom pravu navodi se činjenica da se one mogu pojavljivati kao strana u investicionim arbitražama. Ističe se da multinacionalne kompanije između ostalog imaju poslovnu, pravnu i deliktnu sposobnost, ali nemaju određene nadležnosti i sposobnosti, kao što je na primer mogućnost vođenja odbrambenog rata.

Doprinos sagledavanju položaja nedržavnih aktera u međunarodnom pravu pruža i vrlo detaljna i zanimljiva analiza položaja pojedinca kao novog subjekta međunarodnog prava. Analiza obiluje teorijskim shvatanjima najpoznatijih stručnjaka međunarodnog prava, što omogućava sagledavanje evolucije pravnih shvatanja prema kojima se u ranijem periodu na pojedinca gledalo kao na objekat. Ovo, nasuprot savremenih shvatanja prema kojima se on u jednom delu doživljava kao subjekat u međunarodnim odnosima i međunarodnom pravu.

Pitanje položaja investitora, kao nedržavnih aktera u međunarodnom pravu, i njihov rastući značaj na međunarodnoj sceni, uključujući i začetke stvaranja pravnog subjektiviteta ovih aktera, posebno se obrađuje. Nakon vrlo temeljne analize može se izvesti jasan zaključak da se odgovornost, a samim tim i međunarodno-pravni subjektivitet investitora u međunarodnom pravu ne razvija istom brzinom kao što se razvija uticaj investitora na međunarodnoj sceni.

U zborniku se skreće pažnja i na pitanje rastućeg uticaja nevladinih organizacija u kreiranju politike upravljanja u oblasti životne sredine. Značaj ovog dela rasprave proističe iz sve aktuelnijih i prepoznatljivijih problema (globalnog, regionalnog i lokalnog značaja) u oblasti životne sredine. Zbog međusobne povezanosti različitih nivoa upravljanja u oblasti životne sredine postoji jaka potreba jačanja saradnje svih aktera aktivnih u međunarodnim odnosima i međunarodnom pravu. Zbornik razmatra položaj nevladinih organizacija u najznačajnim međunarodnim ugovorima koji se bave pitanjem zaštite životne sredine i sugeriše da ne postoji jedinstvo među stručnjacima oko pitanja koji akteri se mogu smatrati nedržavnim subjektima od značaja za upravljanje u oblasti životne sredine. Zbornik ukazuje i na problem koji se tiče nedovoljno jasne uloge nedržavnih aktera u procesu upravljanja ekološkim rizicima.

Na kraju zbornika razmatra se pitanje odgovornosti međunarodnih organizacija u međunarodnom pravu. Ovo pitanje dobija na značaju s obzirom da se u pravnoj teoriji međunarodne organizacije smatraju akterima koji po elementima koje poseduju imaju najveće šanse da steknu punopravni subjektivitet, za sada svojstven ekskluzivno državama. Analizira se značaj Nacrta pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija za protivpravne akte, donetim 2011. godine. Donošenjem Nacrta priznata je odgovornost i međunarodnih organizacija, pored država. Posebna pažnja posvećena je odgovornosti nedržavnih aktera za povrede humanitarnog i ratnog prava. Ukazuje se na četiri grupe međunarodnih i regionalnih ugovora koji na određen način regulišu krivičnu odgovornost nedržavnih aktera. Moguće je da bi sagledavanje pitanja odgovornosti međunarodnih organizacija za protivpravna dela bilo efikasnije da je u ovom delu dat detaljniji prikaz slučajeva koji su se do sada pojavili pred međunarodnim sudovima i arbitražama, a ticali su se pitanja odgovornosti međunarodnih organizacija za protivpravne akte. Ovaj deo zbornika može se preporučiti za čitanje onima koji žele više saznati o odgovornosti transnacionalnih entiteta za protivpravne akte u međunarodnom pravu, s obzirom da naša pravna nauka do sada nije dovoljno pažnje posvećivala ovom pitanju.

Značaj zbornika *Nedržavni akteri u međunarodnom pravu* ogleda se, pre svega, u pokušaju da se na jednom mestu i na sveobuhvatan način otvori rasprava i pruži pregled najznačajnijih pitanja iz ove materije. Moglo bi se tvrditi da je, na taj način

popunjena praznina u pravnoj literaturi kod nas i dat inicijalni doprinos našoj pravnoj teoriji po ovom pitanju. Radovi izloženi u zborniku mogu poslužiti i kao osnova za neka buduća istraživanja. A potreba da se radi na daljem razjašnjenju brojnih pitanja u vezi sa položajem nedržavnih aktera izgleda više nego očigledna, budući da se oni, prema sadašnjim shvatanjima, nalaze u sivoj zoni, negde između subjekata i objekata međunarodnog prava.

Ljubomir TINTOR